

๑๐๔. โอกาสของสัตว์ทั้งหลายไม่เหมือนกัน

Unbalanced Chances for All Beings

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network, 2015

ความสำคัญองบทกความ

โดยธรรมชาติทั่วไป มนุษย์ที่ได้เปรียบ คือ “ผู้ที่ได้รับโอกาสในชีวิต” ที่เรียกว่า “สมบัติ ๔” หมายถึง ข้อดี ความเพียบพร้อม ความสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งอำนวยแก่การให้ผลของกรรมดี และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล ส่วนประกอบอำนวย ช่วยเสริมกรรมดี ได้แก่ (๑) “คติสมบัติ” คือ สมบัติแห่งคติ ถึงพร้อมด้วยคติ คติให้ (๒) “อุปธิสมบัติ” คือ สมบัติแห่งร่างกาย ถึงพร้อมด้วยรูปร่างกาย รูปร่างให้ (๓) “กาลสมบัติ” คือ สมบัติแห่งกาล ถึงพร้อมด้วยกาล (๔) “ปัจจัยสมบัติ” คือ สมบัติแห่งการประกอบ ถึงพร้อมด้วยการประกอบความเพียร กิจการให้ ในส่วนนี้ ถ้าเป็นหมอดู ก็ถือฤกษ์ยามดีเป็นหลัก แต่พระพุทธเจ้าไม่ให้เชื่อเรื่องโชคลาง ให้เชื่อเรื่อง “การกระทำแห่งกรรม ๓: กายกรรม-วจีกรรม-มโนกรรม” ที่เรียกว่า “กฎแห่งกรรม” และ “กฎแห่งกรรมของสัตว์” [กัมมัตสกตาสัทธา] โดยใช้โอกาสทำมันตอนนี้เลย แต่ต้องทำแบบ “สัตว์ผู้มีสติปฐิธรรมทั้ง ๓” ให้ได้ ถ้าไม่ใช้เหตุผลและปัญญา ก็ถึงคราวลมหายวิบัติได้เช่นกัน ชีวิตเหมาะสมจะเสียดคนตรีที่มี “สูง-ต่ำ-คงระดับ-ช้า-เร็ว-หยุด” ใครจะเป็นคนชำนาญ เรียงลำดับให้ไพเราะเท่านั้นเอง การใช้ชีวิตของคนก็เช่นเดียวกัน ใครจะเป็นผู้ชำนาญในการชักนำจิตวิญญาณของตนให้ก้าวไปข้างหน้าได้ดีที่สุด นั่นคือ “ความรู้รอบการใช้โอกาส” แต่ถ้ามันช่วยทั้งชีวิต ค่อยว่ากันใหม่ ก็อย่าคิดทำชั่ว ก็ให้หากัลยาณมิตรเป็นคู่มือ ของอนุญาตใ้บุญคนอื่น เพื่อสร้างฐานบุญของตนเองให้ได้ ถ้าสำเร็จหรือไม่ สำเร็จอย่าไปเนรคุณผู้มีพระคุณก็แล้วกัน ประการสำคัญ อย่าไปเสียใจ ที่ไม่ได้ยึดครองโลกไว้ พวกที่ยึดครองโลกเอาไว้ ไม่มีใครมีความสุขเลยสักคน มีแต่เป็นทุกข์ ดิบๆ ใหม่ๆ ไม่ได้ดีอะไรเลย เอาที่ว่าไม่อดตายก็น่าจะใช้ได้ แล้วมีลมหายใจไว้เพื่อพระรัตนตรัยก็แล้วกัน เพื่อการเจริญภาวนากรรมฐานอย่างถูกวิธี จะได้หลุดพ้นจากโลกนี้อย่างสมศักดิ์ศรี ไม่ใช่มีเงินล้านฟ้าล้านแผ่นดินแล้วตายเหมือนหมาตัวหนึ่งข้างถนน ถ้าเราคิดว่าโลกนี้ไม่ใช่ของเรา มันก็ไม่ใช่ของเรา จะไปอาลัยอาวรณ์อะไรกับมัน ปัญญา กับจิตที่ปราศจากนิวรณ์เท่านั้นที่จะทำให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลาย เพื่อสู่นิพพานให้ได้ ปัญญาที่สมบูรณ์ในโลกนี้ มีส่วนประกอบอยู่ ๓ อย่าง ได้แก่ (๒) ปัญญาในพระพุทธศาสนา (๒) ปัญญาในปรัชญาและตรรกวิทยา และ (๓) ปัญญาในวิทยาศาสตร์ ในปัญญาทั้ง ๓ นี้ เมื่อสัมปยุตต์เป็นธรรมรวมกันแล้ว จะมีองค์ประกอบเป็น (๑) ความศรัทธา (๒) ความเชื่อ (๓) หลักฐาน (๔) เหตุผล รวมกัน คือ “ปัญญา ๓” ได้แก่ (๑) จินตามยปัญญา-โยนิโสมนสิการ (๒) สุตมยปัญญา-ปรโตโฆสะ และ (๓) ภาวนามยปัญญา-ญาณทัสสน-ญาณ-ความตรัสรู้ นั่นคือ (๑) “อรัณยมณูปนิชฌาน” คือ เพ่งอารมณ์แห่งกรรมฐาน ได้แก่ สมาบัติ ๘ (๒) “ลักขณูปนิชฌาน” คือ เพ่งลักษณะนามรูปโดยไตรลักษณ์ ได้แก่ มรรค-ผล-นิพพาน ที่เหลือคือท่านทั้งหลายต้องลงมือทำเอง.

บทความที่ ๑๐๔ ประจำปี ๒๕๕๘ – โอกาสของสัตว์ทั้งหลายไม่เหมือนกัน

ในความเป็นธรรมชาติของมนุษย์นั้น คือ การสืบค้นหาความจริงที่เกิดขึ้นรอบข้างตนเป็นประการแรก แต่ใครจะมีวิธีการค้นหาหรือแสวงหาได้อย่างไรนั้น ก็มีแนวคิดที่แตกต่างกันไป ว่าของตนย่อมดีที่สุดในอันเป็นเหตุให้เกิด “**ทิฐิ-ทฤษฎี-ความเห็น**” ทั้งเป็นส่วนที่ถูกต้องหรือคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง คือ คำพูดว่าเป็นจริง แต่ไม่ตรงกับความเป็นจริงนั้นๆ ที่สำคัญคือการสร้างมโนภาพขึ้นเอาเอง ว่าความเห็นของตนนั้น ถูกต้อง แล้วบังคับให้คนอื่นคิดตามไปด้วย ถ้าไม่คิดอย่างที่พวกตนคิดไว้ ก็ถือว่าเป็นพวกมีความคิดบกพร่องลัทธิของตน เล่นเอาคนที่คิดต่างหรือถูกต้องไม่มีที่จะอยู่ ทั้งที่โลกนี้มันก็กว้างใหญ่ไพศาล ปรัชญา ตรรกวิทยา และวิทยาศาสตร์ ได้เกิดขึ้นตามลำดับต่อจากศาสนา เพื่อหาโอกาสให้ตนเอง ขอคิดแบบถูกต้อง เช่น แต่ก่อนศาสนาบอกว่าโลกแบน นักปราชญ์ก็พยายามสำรวจโลกว่ากลม ต่อมานักวิทยาศาสตร์ ก็บอกว่ากลมแน่นอน อาจเป็นเพราะพวกนักบวชมองเห็นดวงจันทร์และพระอาทิตย์มันเป็นวงแบน ไม่ใช่ลูกกลมๆ ถ้าเดินทางรอบโลก ก็ตกโลกตายอย่างแน่นอน เรื่องนี้ น่าจะเป็นนักเดินเรือชาวสเปน และ โปตุเกส ที่อาสาเดินทางรอบโลก จนชาวฟิลิปปินส์พูดภาษาสเปนได้ แต่พวกนี้มาพร้อมความฉิบหาย คือ การล่าอาณานิคมตามระเบียบที่กำหนดไว้ ลัทธิศาสนาเริ่มสั่นคลอน จึงใช้วิธีประกาศิต [Prescriptivism] ใครไม่เชื่อต้องเผาทั้งเป็น ถือเป็นพวกนอกรีต หรืออย่างไรเลย ในพระพุทธศาสนานั้น การฆ่าสัตว์เป็นบาป จนไม่มีการจับเผาทั้งเป็นหรืออย่างไรทั้งตาย แต่เป็นการใช้เหตุผลและปัญญาประกอบกัน พวกนักวิทยาศาสตร์ในสมัยยุโรปตอนปลาย คือ ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา จึงมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษหรือยุโรปตะวันตก การแสวงหาความรู้เริ่มเป็นวิทยาศาสตร์ในศาสตร์หลายสาขา โดยนำองค์ความรู้ในปรัชญาและตรรกวิทยามาใช้ประกอบการใช้เหตุผล แต่วิทยาศาสตร์จะใช้หลักฐานมากกว่าใช้นักคิดนักอุดมการณ์ ในสมัยปัจจุบันเรียกว่า “**นักอนาคตศาสตร์-Futurist**” [โหราจารย์-หมอดู] ฉะนั้น พระพุทธศาสนาใช้ความศรัทธาในพระศาสดา ปรัชญาใช้ความเชื่อในปราชญ์เมธี วิทยาศาสตร์ใช้หลักฐานที่มีอยู่จริง ทั้ง ๓ ฝ่าย ก็ยังใช้วิธีอนุมานกับอุปมานตามแนวทางตรรกวิทยาเป็นพื้นฐาน แต่พระพุทธเจ้าใช้แนวคิดเรื่อง “**อิทัปปัจจยตา-ปฏิจจนมูปบาท**” มาก่อนเป็นเรื่องการใช้เหตุผล ก่อนพวกนักปราชญ์ชาวกรีก เพราะฉะนั้น เรื่อง “**ปัญญา**” นั้น องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสดาผู้เป็นเลิศใน “**ปัญญา**” โดยใช้ของดีที่มีอยู่ในตัวมนุษย์เป็นตัวหาความรู้ คือ “**จิตของตัวเอง ร่วมกับปัญญา**” ที่ค่อยๆ สร้างสมขึ้นมาอย่างถูกวิธี ไม่ใช่การนั่งเทียนยกเมฆขึ้นมาเอง ปัญญาที่ว่านี้ คือ ฝ่ายสมาธิสมณะ เรียกว่า “**อรัญญูปนิชฌาน**” การเพ่งอารมณ์แห่งกรรมฐาน ฝ่ายวิปัสสนา เรียกว่า “**ลักขณูปนิชฌาน**” การเพ่งสามัญลักษณะแห่งไตรลักษณ์ เพราะฉะนั้น “**สมาธิ**” [Concentration] ที่เกิดในพระพุทธเจ้า นักปราชญ์เมธี นักวิทยาศาสตร์ จึงแตกต่างกัน ไม่ของที่จัดอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานเดียวกัน เพราะผลที่เกิดขึ้น “**ปัญญา**” มีความสามารถในการหยั่งรู้ต่างกัน แต่ต่างก็มีจุดมุ่งหมายในสิ่งเดียวกัน คือ “**ความถูกต้อง**” [Accuracy] ซึ่งต่างฝ่ายก็ต่างเรียกว่า “**ปริตตะ-ปรมัตต์-ปรมัตตัจจะ**” แต่ความบริสุทธิ์ของจิตเป็นเรื่องสำคัญ พระพุทธเจ้านั้นให้จิตปราศจากนิวรณ์ก่อน แล้วค่อยหาความจริง ไม่ใช่หาความจริงด้วย “**ตัณหา-ทิฐิ-และ-มานะ**” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แหล่งมรดกสรรพสิ่งแห่งสักฉักัดตะ
(๑) มหาจักรวาล-บรมธรรม-มหาธาตุ-อมตธาตุ-พระนิพพาน
(๒) สุริยจักรวาล-มรดกสารพลังงานธาตุ-พุทธภูมิ-พระธาตุ
(๓) โลกุตตระ-พุทธะ-พระเป็นเจ้า-พระศาสดา-ผู้สูงสุด
(๔) อรูปพรหม-พรหมไม่มีรูป-อรูปรณาน-พระโพธิสัตว์
(๕) รูปพรหม-รูปรณาน-เทพเทวดา-กุตมาร-เทพบุตร-นางฟ้า
(๖) กุศลกามาวจร-กัลยาณปุถุชน-สัตบุรุษ-สังสารวัฏ
(๗) โลภียะ-ธรรมชาติ-ความจริง-ความเชื่อ-กระบวนทัศน์
(๘) อกุศลกามาวจร-อัสสัควาปุถุชน-ปุถุชน-สังสารวัฏ
(๙) อบายภูมิ-ผีศาจ-ปีศาจ-นรก-เดรัจฉาน-เปรต-อสุรกาย
(๑๐) สิ่งไม่มีชีวิต-รูป-โมเลกุล-อะตอม-อนุ-กลาป-ธาตุ ๖
(๑๑) สิ่งมีชีวิต-นาม-วิญญาณ-จิต-วิถีจิต-ภวังคจิต-มโนธาตุ
(๑๒) มนุษย์-สัตว์-พืช-จุลินทรีย์-ไมโทคอนเดรียน-ธาตุ ๔
(๑๓) มโนกรรม-ความคิด-จินตนาการ-ทิฏฐิ-ทฤษฎี-ธาตุ
(๑๔) กายกรรม-พฤติกรรม-ธาตุ กับ วิจิตรกรรม-ภาษา-ธาตุ

โครงสร้างระบบแสวงหาความรู้ในมนุษย์
(๑) พุทธศาสนา: ศรัทธา-เหตุผล ปรมัตตสังจะ-โลกุตตรธรรม สมมติสังจะ-โลกียธรรม
(๒) ปรัชญา: ความเชื่อ-เหตุผล ปรัชญาบริสุทธิ์ [ปรมัตถ์] -ภาววิทยา [ความจริง] -ญาณวิทยา [วิธีเรียนรู้] -คุณวิทยา [จริยา-สุนทรีย์ะ] ปรัชญาประยุกต์
(๓) วิทยาศาสตร์: ข้อมูลหลักฐาน-เหตุผล วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ [ปรมัตถ์] -ระเบียบวิธีวิจัย วิทยาศาสตร์ประยุกต์ -ศาสตร์สาขาต่างๆ -วิทยาการเทคโนโลยี -นวัตกรรม

โยนิโสมนสิการ	—ภาวนามยปัญญา [วิสุทธิ ๗]	จินตามยปัญญา-สุตมยปัญญา	—ปรโตโฆสะ
---------------	---------------------------	-------------------------	-----------

ธรรมเนียม ๓: สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง ๑-สังขารทั้งปวง คงทนอยู่มิได้ ๑-ธรรมทั้งปวง ไม่เป็นตัวตน ๑

ไตรลักษณ์-สามัญลักษณ์: อนิจจตา ๑-ทุกขตา ๑-อนัตตตา ๑ [อนุปัสสนา ๗-มหาวิปัสสนา ๑๘]

ปัญญาภูมิ: ชั้น ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรีย์ ๒๒-อริยสังข์ ๔-ปฏิจสงฆบาท ๑๒-ปฏิจสงฆป็นนธรรม

โครงสร้างระบบสมองมนุษย์-Brain Hardware กับ ภูมิรู้-ภูมิธรรม-ภูมิปัญญา-Mind Software

สถาปัตยกรรมทางเผ่าพันธุ์-Primate Species กับ รหัสข้อมูลพันธุกรรม-Genetic DNA Codes

Primate Species = A mammal of an order (Primates) including the lemurs, bush-babies, tarsiers, marmosets, monkeys, apes, and humans as *Homo-sapiens*, the primate species to which modern humans belong

จากภาพประกอบข้างบนนี้ แสดงให้เห็นภาพองค์รวมเกี่ยวกระบวนการคิดของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเผ่าชาติ
 พรรณใดก็ตาม คือ แบ่งไปตาม “ระดับความโยงกับความฉลาด” กระบวนการคิดก็จะอยู่ใน “กรอบความคิด”
 [The Framework of Conceptualizations] สำหรับปุถุชนทั่วไป ผู้ไม่มีโอกาสในชีวิต ที่จะได้ศึกษาหลักธรรม
 คำสอนของพระพุทธเจ้านั้น ก็จะเกิด “ปัญญาสามัญ” อยู่ ๒ ลักษณะ ได้แก่ (๑) **จินตามยปัญญา-โยนิโสมนสิการ** กับ (๒) **สุตมยปัญญา-โปรดโฆสะ** โดยมีวิธีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ใน ๒ ศาสตร์ คือ (๑) **ปรัชญา-Philosophy** กับ (๒) **วิทยาศาสตร์-Science** แต่ถ้าเป็นบุคคลผู้ถือพุทธศาสนาเป็นทุนเดิมอยู่นั้น ก็ให้
 เพิ่มองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาเข้าไปด้วย แต่จะได้ความรู้มากหรือน้อยนั้น ก็ขึ้นกับตัวบุคคลว่า จะเป็นผู้
 มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงมากน้อยแค่ไหน ดังนี้

(๑) **พุทธศาสนา-[Buddhism]** เกิดจากแรงศรัทธาและฉันทะที่แก่กล้า กับการใช้เหตุผลตามหลัก
 “อนุโลมปฏิบัติสมุปบาท” [Genetic Deduction-อนุมาน] โดยลำดับการสืบค้นจากเหตุไปหา
 ผล เป็นการคิดในเชิงวิเคราะห์ [Analysis] เพื่อแยกแยะความเหมือนกับความต่าง คือ “การ
 เปรียบเทียบ” [Comparison] กับ “การเทียบเคียง” [Analogy] เพื่อจัดหมวดหมู่ ในธรรม
 ทั้งหลายที่เกิดขึ้น ที่เรียกอีกอย่างว่า “การพิจารณาสภาว-สภาวสัมมาสนะ” [สภาววิปัสสนา]
 กับ “ปฏิโลมปฏิบัติสมุปบาท” [Genetic Induction-อุปมาน] โดยลำดับจากผลเพื่อไปดับที่ต้น
 เหตุ เป็นการคิดในเชิงสังเคราะห์ [Synthesis] เพื่อสร้างทฤษฎี หนึ่ง เมื่อพิจารณาพุทธศาสนา
 ในเชิงปรัชญานั้น จัดเป็นฝ่าย “จิตนิยม-สัจนิยม” [Idealism-Realism] ตามแนวทาง
 การศึกษาทางพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเน้นการพัฒนาศติปัญญาเพื่อความหลุดพ้น โดยเน้นที่
 ฐานของจิตที่พัฒนามีสมาธิแห่งรูปฌานเป็นหลัก เพื่อให้จิตสะอาดบริสุทธิ์ปราศจากนิวรณ์
 ก่อนก้าวสู่ฐานในการวิปัสสนากัมมัฏฐาน รวมทั้งการพัฒนาพฤติกรรมให้สะอาดบริสุทธิ์จน
 กลายเป็นศีลวัตรปกติ ทั้งหมดนี้ เรียกว่า “ไตรสิกขาแห่งมัชฌิมาปฏิปทา” ที่ต้องแบ่งชั้นการ
 ชำระร่างกายและจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้วโดย (๑) **เริ่มด้วยปัญญา** (๒) **ดำเนินด้วยปัญญา**
 และ (๓) **นำไปสู่ปัญญา** เพราะฉะนั้น (๑) ศีลบริสุทธิ์ทำให้จิตก้าวขึ้นสู่ “**กามาวจรกุศลจิต**”
 ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่ไม่สามารถรักษาศีลให้บริสุทธิ์ได้ ก็จะก้าวลงสู่อบายภูมิ ที่เรียกว่า
 “**กามาวจรอกุศลจิต**” ได้แก่ “**นรก-กำเนิดเดรัจฉาน-เปรต-อสุรกาย**” (๒) จิตบริสุทธิ์
 ปราศจากนิวรณ์ ทำให้จิตก้าวขึ้นสู่ “**รูปาวจรกุศลจิต**” และพัฒนาไปสู่ (๓) “**อรุปาวจรกุศล**
จิต” ได้เช่นกัน จนถึงการเข้านิโรธมาบัติ และ (๔) จิตที่มีความใสสะอาดผุดผ่องปราศจาก
 นิวรณ์และอกุศลธรรมทั้งปวงนั้น ทำให้เจริญญาณในวิปัสสนาได้ จนก้าวถึง “**ปัญญาในโลก**
กุตตรธรรม” [โลกุตตรญาณ] ได้ นั่นคือ “**มัคคญาณ ๔-ผลญาณ ๔-นิพพาน ๑**” ที่เรียกว่า
 “**โลกุตตรกุศลจิต**” ในขั้นสูงสุดโดยปรมาตม์ คือ “**อมตธาตุแห่งพระนิพพาน**”

(๒) **ปรัชญา**–[Philosophy] เกิดจากความเชื่อในตัวปราชญ์เมธีเน้นกระบวนการคิดแยกออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ **“อภิปรัชญา–ภววิทยา”** ศึกษาความจริง (๒) **“ญาณวิทยา”** วิธีการศึกษา (๓) **“คุณวิทยา”** การให้คุณค่าสิ่งต่างแยกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ **จริยศาสตร์ ๑** **สุนทรียศาสตร์ ๑** และรวมทั้งการใช้เหตุผลเชิงตรรกวิทยา [Logics] โดยแยกออกเป็น (๑) **“วิธีอนุมาน”** [Deductive Reasoning–ตรรกวิทยาเชิงนิรนัย] กับ (๒) **“วิธีอุปมาน”** [Inductive Reasoning–ตรรกวิทยาเชิงอุปนัย] ดังรายละเอียดเพิ่มเติมต่อไปนี้

- (๑) **“อภิปรัชญา–Metaphysics”** คือ ศึกษาอะไรคือความจริง หรือ **“ภววิทยา–Ontology”** เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความจริง–Reality เพื่อค้นหา **“ความจริงอันเป็นที่สูงสุด–Ultimate Reality** ได้แก่ ความจริงที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ จิตวิญญาณ รวมทั้งเรื่องของพระเจ้า อันเป็นบ่อเกิดของศาสนา
- (๒) **“ญาณวิทยา–Epistemology”** คือ ศึกษาวิธีรู้ความจริงได้อย่างไร เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความรู้–Knowledge ศึกษาธรรมชาติของความรู้ บ่อเกิดของความรู้ ขอบเขตของความรู้ ซึ่งความรู้จะได้มาจากแหล่งต่างๆ เช่น จากพระเจ้า ประชานมาซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์ของศาสนาต่างๆ จากผู้เชี่ยวชาญที่ทำการศึกษาค้นคว้าปรากฏในตำรา เกิดจากการหยั่งรู้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นมาในทันทีทันใด เช่น พระพุทธเจ้าตรัสรู้หรือเป็นความรู้ที่เกิดจากการพิจารณาเหตุและผล–Reasoning หรือ ได้จากการสังเกต–Observation
- (๓) **“คุณวิทยา–อัคมวิทยา–Axiology”** คือ ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่า หรือ ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับคุณค่าหรือค่านิยม–Values เช่น คุณค่า เกี่ยวกับความดีและความงาม มีอะไรเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่าอย่างไรดี อย่างไรงาม โดยแยกได้ ๒ ประเภท ได้แก่ (๑) **“จริยศาสตร์–Ethics”** ได้แก่ คุณค่าแห่งความประพฤติ หลักแห่งความดี ความถูกต้อง เป็นคุณค่าแห่งจริยธรรม เป็นคุณค่าภายใน นั่นคือ เอาอะไรมาตัดสินการกระทำว่าดีหรือไม่ และ (๒) **“สุนทรียศาสตร์–Aesthetics”** ได้แก่ คุณค่าความงามทางศิลปะ ซึ่งสัมพันธ์กับจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งตัดสินได้ยากและเป็นอัตนัย เป็นคุณค่าภายนอก นั่นคือ เอาอะไรมาตัดสินความงาม

ฉะนั้น ความรู้ปรัชญาจะเป็นตัวกลางที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงความคิดระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ให้เป็นเอกภาพอย่างเดียวกัน ที่เป็นภาวะสมดุลหรือมี **“ดุลยภาพที่สมมาตรอย่างสมบูรณ์ในความเป็นมนุษย์”** [Well-Educated People] นั่นคือ (๑) **“มีความรู้ดี”** และ (๒) **“มีคุณธรรม”** อันเป็นสัญลักษณ์แห่งผู้เจริญแล้วในอารยธรรมที่ศิวิไลซ์ ซึ่งจะเป็นจิตที่ข้ามเลยกิเลสตัณหาได้แล้ว

(๑) วิทยาศาสตร์–[Science] เกิดจากการรวบรวมหลักฐานอันจัดเป็นชุดข้อมูลหนึ่งๆ ตามระยะเวลาและสถานที่ และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล [A Collection of Data] ดังกล่าวนั้น เพื่อสังเคราะห์หาข้อสรุปพื้นฐานในขั้นตอนพิสูจน์ข้อสมมติฐาน [Proving Hypothesis] และยืนยันทฤษฎี [Asserting Theory] ที่สร้างขึ้นใหม่หรือทฤษฎีที่มีมาก่อนหน้านั้น ข้อสมมติฐานที่ผ่านการทดสอบแล้ว จึงเรียกว่า “ทฤษฎี” [Accepted Theory] ที่ถูกต้อง ขั้นตอนทั้งหมดดังกล่าวนี้นี้ ต้องเป็นไปตามเกณฑ์ “ระเบียบวิธีวิจัย” [Research Methodology] ซึ่งทุกขั้นตอนของการวิจัยจึงเป็นเรื่องการใช้เหตุผลเชิงตรรกวิทยาเช่นเดียวกัน ที่เรียกว่า “วิธีใช้เหตุผลเชิงอนุมาน” [Deductive Reasoning] กับ “วิธีใช้เหตุผลอุปมาน” [Inductive Reasoning] หลักการในการวิจัยจึงมีขั้นตอน คือ (๑) กระบวนการคิด กับ (๒) ขั้นตอนการทำวิจัย ทั้งหมดรวมกันเรียกว่า “กระบวนการค้นพบความจริง” [Discovery Procedures] ดังต่อไปนี้

(๑) กระบวนการคิด [Thinking Process] หมายถึง ในขั้นตอนนี้เป็นการย่อความคิดและภูมิปัญญาที่มีอยู่เกี่ยวกับปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ เป็นการรวบรวมองค์ความทั้งหมดเท่าที่จะค้นหาสืบเสาะมาได้ ทั้งข้อมูลที่เป็นฝ่ายบุคคลพยาน หรือวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เอกสารหรือรายงานการวิจัย เพื่อประมวลความเชื่อพื้นฐาน ความคิดเห็น หลักการ ทฤษฎี กฎเกณฑ์ เพื่อตั้งเป็นข้อสมมติฐานใหม่ ในการพิสูจน์ว่าเป็นจริงหรือไม่ ถ้ายอมรับข้อสมมติฐานนั้น ทฤษฎีนั้นก็ถูกต้อง ถ้าไม่ยอมรับข้อสมมติฐานนั้น ทฤษฎีนั้นก็ป็นอันตกไป ไม่น่าเชื่อถือ เป็นเรื่องที่ต้องปฏิเสธในแนวความคิดดังกล่าวนั้น กระบวนการคิดนี้มี ๔ ลำดับ ดังนี้

๑. ข้อสรุปนามธรรม [Assumptions]

๒. การตั้งสมมติฐาน [Hypotheses]

๓. การตรวจสอบสมมติฐานกับข้อเท็จจริง [Hypothetic Proof]

๔. การตั้งเป็นทฤษฎีหรือกฎเกณฑ์ [New Theory Establishment]

(๒) ขั้นตอนการทำวิจัย [Research Design] หมายถึง คำโครงการงานวิจัย [Research Proposal] ที่จะต้องทำจริงในอนาคต เพื่อให้เห็นแนวคิดเชิงนโยบายและแผนการทำงานจริงว่าจะมีความเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน และต้องปรับปรุงกระบวนการคิดใหม่อย่างไรบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องขอความปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์สาขานั้นๆ โดยที่ผู้วิจัยต้องมีจรรยาบรรณของนักวิจัยที่ดีประกอบด้วย ไม่เกี่ยวข้องจะมีคุณธรรมหรือจริยธรรมสูงทุกอย่างเน้นความถูกต้องที่เป็นรูปธรรม ยอมรับได้ [Acceptability] และใช้ได้ [Practicality] โดยเฉพาะอย่าง สาธารณชนสามารถตรวจสอบหรือมีความไว้วางใจได้

[Accountability] ว่าเป็นจริงหรือมีความเชี่ยวชาญได้จริง โดยมี ๒ ขั้นตอน หลักๆ ดังนี้

๑. กำหนดเรื่อง/หัวข้อที่จะทำวิจัย

๑.๑ เลือกปัญหา

๑.๑.๑ แนวทางในการเลือกปัญหาเพื่อทำวิจัย

๑.๑.๒ เรื่องที่ควรทำวิจัย

๑.๑.๓ การตั้งชื่อเรื่องงานวิจัย

๑.๒ วิเคราะห์ปัญหา

๑.๒.๑ ที่มาของปัญหา สิ่งที่ต้องการทราบจากการวิจัย

๑.๒.๒ ขอบเขตการวิจัย

๑.๒.๓ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย [ทฤษฎีที่จะนำมาใช้ในงานวิจัย]

๑.๒.๔ ข้อความหรือคำที่เป็นปัญหา

๑.๒.๕ คาดคะเนผลการวิจัย

๒. วางแผนงานและออกแบบงานวิจัย

๒.๑ ระเบียบวิธีวิจัย

๒.๒ เครื่องมือวิจัย

๒.๓ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

๒.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

๒.๕ กำหนดแผนการดำเนินการ

๒.๖ เขียนโครงการ

อนึ่ง เมื่อพิจารณาวิทยาศาสตร์ในเชิงปรัชญานั้น จัดเป็นการแสวงหาความรู้ในฝ่าย “วัตถุนิยม-สัจนิยม” [Materialism-Realism] เพราะฉะนั้น เมื่อเข้าใจวิทยาศาสตร์ด้านวัตถุอย่างถ่องแท้ดีแล้ว ย่อมทำให้เข้าพุทธศาสนาด้วยจิตได้ดีขึ้น คือ มีความสมบูรณ์ทั้งฝ่ายรูปธรรมกับฝ่ายนามธรรม ยิ่งวิทยาศาสตร์มีความก้าวหน้ามากขึ้นเพียงใด ก็ยิ่งเป็นการรับรองแนวคิดทางพระพุทธศาสนามากขึ้นเท่านั้น คือ พระพุทธศาสนาทำหน้าที่เป็น “ทฤษฎีพื้นฐาน” [General Theory or Prototype Theory] ที่วิทยาศาสตร์มีหน้าที่ต้องพิสูจน์ว่าเป็นจริงตามหลักการหรือทฤษฎีนั้นมากน้อยเพียงใด และปรัชญาก็เป็นฝ่ายรับรองถึงผลกระทบที่จะมีต่อวิถีการดำเนินชีวิต ว่ายอมรับได้มากน้อยแค่ไหนกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เช่น การทำแท้ง [Abortion] หรือ การโคลนนิ่งมนุษย์เงาขึ้นมาใหม่ [Cloning Technology] ซึ่งต้องกระทบทั้งด้านศาสนา [Religious Impacts] และปรัชญา [Philosophical Impacts] ในเวลาเดียวว่าจะยอมรับได้มากน้อยเพียงใด เพราะย่อมมีผลพวงมหาศาลถึงสังคมในส่วนรวมอย่างแน่นอน

ยกตัวอย่างเช่น ผลความก้าวหน้าอย่างก้าวกระโดดทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต และการสื่อสารโทรคมนาคมผ่านระบบดาวเทียม ที่ทำให้มนุษย์เอาชนะข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ ทำให้สังคมมนุษย์ก้าวสู่ยุคใหม่แห่งศตวรรษที่ ๒๑ ที่เรียกว่า “ยุคโลกาภิวัตน์” [Globalization Ages] หรือ “ยุคข้อมูลข่าวสารสนเทศดิจิทัล” [Digital Information Ages] ซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลงที่กระทบถึงกันทั่วโลกในเวลาเดียวกัน

ฉะนั้น การผสมผสานรวมกันระหว่างองค์ความรู้ทั้งหลายใน ๓ ด้าน ที่ประกอบด้วย (๑) “**พระพุทธศาสนา**” (๒) “**ปรัชญา**” และ (๓) “**วิทยาศาสตร์**” [The Synergy of Buddhism with Philosophy and Science] นั้น ย่อมกลายเป็นผลพวงประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ “นวัตกรรมแห่งอภิปัญญา” [Mega-Thoughts Innovations] ของมนุษย์รุ่นใหม่แห่งศตวรรษที่ ๒๑ นี้ สังคมโลกที่ไม่สามารถตามพ่วงในกระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ได้ ย่อมเสียโอกาสไป เพราะมีปัญหาเข้าไปไม่ถึงจุดแห่งความเจริญในอารยธรรมใหม่นี้ [Low-Touch: ใช้เทคโนโลยีไม่มีความสุข เพราะไม่เข้าใจความคิดขั้นพื้นฐานที่เหมาะสม เช่น การตามกระแสสังคมที่ด้อยพัฒนา ไม่เข้าใจความต้องการที่แท้จริงของตน หรือก่ออาชญากรรม เป็นต้น] ส่วนสังคมที่พัฒนาระบบสังคมได้อย่างพร้อมเพียงกัน มีความเห็นที่ถูกต้องตามเป็นจริง ย่อมใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมกับความต้องการของตน ที่เรียกว่า “High-Touch” มีความคิดที่เข้าใจ คำว่า “พอกับรอ” [Get Enough and Await] ซึ่งประกอบด้วย เหตุผล และใช้ปัญญาอย่างยั่งยืน ไม่ใช่ “ปัญญาหางอึ่ง” ที่ขาดวินัยหลุดลุ่ยกะรุ่งกะริ่ง ไม่สมบูรณ์สมมาตร คือไม่เต็มบาทแห่งภavana ทั้ง ๔ ด้าน ที่ในขั้นสูงสุดอันได้พัฒนาตนแล้วว่า “ภาวิตัตต์” อันเป็นคุณสมบัติแห่งพระอรหันต์ ข้อนี้พิจารณาตามแนวพระพุทธศาสนานั้น ที่เรียกว่า “**อัตตาสัมปทา: Self-Actualization**” เพราะฉะนั้น สังคมที่จะรองรับกับความเจริญทางพุทธเทคโนโลยีได้นั้น ต้องเป็น “สังคมแห่งการเรียนรู้: Learning Society” [พหุสัจจะ: Knowledge-Based Society คือ สังคมอุดมปัญญา] อย่างเช่น สังคมของประเทศที่พัฒนาแล้ว [Developed Country or First World] เพราะสังคมดังกล่าวนี้ พลเมืองส่วนใหญ่พูดรู้ภาษา รู้จักและเข้าใจดีกับคำว่า (๑) “**พอเพียง**” [Adequateness] และ (๒) “**รอเป็น**” [Waiting] เพื่อ (๓) “**ความยั่งยืน**” [Sustainability] อย่างแท้จริง ที่เห็น (๑) “**ประโยชน์ในปัจจุบัน-ทฤษฎีหมักกัตตะ**” และประโยชน์ในอนาคต คือ (๒) “**ประโยชน์เบื้องหน้า-สัมปรายิกัตตะ**” กับ (๓) “**ประโยชน์สูงสุด-ปรมัตตะ**” นั่นคือ คุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ของสังคมแห่งการเรียนรู้ นั้น ต้องประกอบด้วย “**โกศล ๓**” [โกศลละ] หมายถึง ความเชี่ยวชาญ ความฉลาดรอบรู้ โดยมีปัญหาพิจารณาไตร่ตรอง มี “**สติสัมปชัญญะ**” ได้แก่ (๑) “**อายุโกศล**” คือ ความฉลาดในความเจริญ รอบรู้ทางเจริญและเหตุของความเจริญ ก็เทียบเคียงได้กับ “**อริยปริยสนา**” คือ การแสวงหาอย่างประเสริฐ คนมีทุกข์ แต่แสวงหาสภาพที่ไม่มีทุกข์ เช่น “**สัมมาอาชีวะ**” โดยเลี้ยงชีวิตชอบ คือ เว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น โกงเขา หลอกหลวง สอพลอ บีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาบ้า เป็นต้น หรือ การวิวัฒน์พัฒนาไปสู่ “**กระแสแห่งนิพพาน**” ได้ไม่ยากนัก (๒) “**อภัยโกศล**” คือ ความฉลาดในทางเสื่อม รอบรู้ทางเสื่อมและเหตุของความเสื่อม ก็เทียบเคียงได้กับการไม่ดำเนินชีวิตใน “**อนริยปริยสนา**” คือ การแสวงหาอย่างไม่ประเสริฐ คนยังมีทุกข์ ก็ยังแสวงหาสภาพที่มีทุกข์ เช่น “**มิฉลาอาชีวะ**” เลี้ยง

ชีพิตโดยมีงานชีพ การหาเลี้ยงชีพในทางผิด ได้แก่ หาเลี้ยงชีพในทางทุจริต ผิดวินัย หรือ ผิดศีลธรรม ดังเช่น หลอกหลวงเขา เป็นต้น (๓) “อุปายโกศล” คือ ความฉลาดในอุบายวิธีที่แบบคายนรอบรู้วิธีแก้ไข เหตุการณ์และวิธีที่จะทำให้สำเร็จ ทั้งในการป้องกันความเสื่อมและในการสร้างความเจริญด้วยสติปัญญา ซึ่งเทียบเคียงได้กับ “**ปฏิภาณปฏิสัมภทา**” คือ ปัญญาแตกฉานในไหวพริบด้วยเขาวนปัญญาอย่างแท้จริง นั่นคือ ประกอบด้วยคุณชาติแห่งบุคคลที่มีความคิด ๓ ทักษะที่เชี่ยวชาญเป็นเลิศ ดังนี้(๑) “**ความคิดริเริ่ม**” [Initiativeness] คือ มีความหวังใหม่ๆ หรืออุดมการณ์ที่ทันสมัยเป็นปัจจุบันที่ทันการไม่ล่าหลังสมัยนิยม นั่นคือ ทันกระแสความต้องการ (๒) “**ความคิดสร้างสรรค์**” [Creativeness] คือ มีแรงคลบนดาลใจที่จะฝึฝืนใน ฐันงานที่จะสร้างขึ้น และ (๓) “**ความคิดประยุกต์ดัดแปลง-หรือ-ต่อยอดความรู้ได้**” [Applicability and Reproducibility] คือ รู้จักคิดติดตามปรับปรุงและแก้ไขงานให้ดีขึ้นทันเหตุการณ์ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนา จึงมีศักยภาพแห่งอำนาจผลักดันที่ไม่ใช่ “**ตัณหา-ภิกขุ-มานะ**” กับ **สาร์มมะ**” หมายถึง ความทะยานอยาก- ความเห็นผิด-ความถือตัวทะนงตน กับ ความไม่ยอมลดละมุ่งแต่จะเอาชนะกัน แต่กลับกลายเป็น “**สัทธา-ฉันทะ**” [อธิโมกข์-นิกันติ] หมายถึง ความศรัทธาเลื่อมใสที่แก่กล้าที่ทำให้ใจผ่องใสอย่างยิ่ง และ ความพึงพอใจที่แรงกล้า หรือ ความดีใจพอใจ ที่สพรคด้วย “**ไมตรีจิต**” คือ ความยินดี และ “**เมตตากรุณาจิต**” หมายถึง ความรักความปรารถนาดีและความสงสาร ความอยากช่วยเหลือปลดเปลื้องทุกข์ หรือ ความรัก ความปรารถนาดี คิดเกื้อกูลหวังให้สรรพสัตว์อยู่ดีมีความสุข

ดังนั้น สังคมที่เป็นยุคก้าวหน้าด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่นั้น จึงควรเป็นยุคที่คนเป็น “**นายเทคโนโลยี**” [The Master of Technology] ไม่ใช่ยุคที่คนคือ “**ทาสเทคโนโลยี**” [The Slave of Technology] ซึ่งผู้บรรยายไม่ได้ กล่าวถึงเกินความเป็นจริง แต่ประการใดเลย ตามนัยอรรถะแห่งนิยามทั้ง ๒ นั้น บ่งบอกถึงระดับหรือ คุณภาพที่เป็นระดับชั้นของปัญญาของมนุษย์ ที่จะต้องประกอบด้วย “**มนุษยธรรม**” หมายถึง **ธรรมที่ทำให้คน ให้เป็นมนุษย์** นั่นคือ

“**ศีล ๕-เบญจศีล**” หมายถึง ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษา ปกคิตตาม ระเบียบวินัยข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ได้แก่

- (๑) เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน
- (๒) เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน
- (๓) เว้นจากการประพฤติดิในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน
- (๔) เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกหลวง
- (๕) เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

สำหรับ “**ศีล ๕**” นี้ คนในสังคมได้มองข้ามความสำคัญไปเป็นส่วนใหญ่ และมีนิสัยชอบละเมิดศีลทั้ง ๕ ข้อ นี้ แต่กลับเป็นข้อปฏิบัติในสังคมที่เหมาะสมที่สุด ที่เห็นผลได้รวดเร็ว ทำให้สังคมอยู่เป็นสุขมากขึ้น นอกจากนี้ “**มนุษยธรรม**” ยังรวมถึง บรรดาคุณธรรมอีก ๕ ประการ ดังต่อไปนี้ “**พรหมวิหาร ๔**” หมายถึง ธรรมเครื่อง

อยู่ของพรหม ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ ได้แก่ **“เมตตา-กรุณา-มุทิตา-อุเบกขา”** หรือ **“อัปมัถฺยญา ๔”** หมายถึง ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ โดยแผ่ไปในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย อย่างกว้างขวางสม่ำเสมอ ไม่จำกัดขอบเขต ได้แก่ **“เมตตา-กรุณา-มุทิตา-อุเบกขา”** หรือจะเป็นคุณธรรมในหลักธรรม ต่อไปนี้

“สัปปริสธรรม ๗” คือ ธรรมของสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี เป็นต้น ได้แก่

- (๑) **“ซัมมัถฺยญา”** คือ **ความรู้จักธรรม รู้หลัก** หรือ **รู้จักเหตุ** นั่นคือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ ว่า: **“หลักธรรมข้อนั้นๆ คือ อะไร มีอะไรบ้าง”** พระมหากษัตริย์ทรงทราบ ว่า: **“หลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง”** รู้ว่า: **“จะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายอันนั้นๆ”** เป็นต้น
- (๒) **“อัตถัญญตา”** คือ **ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย** หรือ **รู้จักผล** นั่นคือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่า: **“หลักธรรมหรือภายิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง”** ดังนี้ เป็นต้น
- (๓) **“อัตถัญญตา”** คือ **ความรู้จักตน** นั่นคือ รู้ว่า: **“เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และ รู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง ต่อไป”**
- (๔) **“มัตถัญญตา”** คือ **ความรู้จักประมาณ** นั่นคือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณใน **“การรับและบริโภคปัจจัยสี่”** คฤหัสถ์รู้จักประมาณใน **“การใช้จ่ายโภคทรัพย์”** พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณใน **“การลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี”** เป็นต้น
- (๕) **“กาลัญญตา”** คือ **ความรู้จักกาล** นั่นคือ **“รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน หรือปฏิบัติกิจการต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา”** เป็นต้น
- (๖) **“ปริสฺสญญตา”** คือ **ความรู้จักบริษัท** นั่นคือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า: **“ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้”** เป็นต้น
- (๗) **“บุคคลัญญตา-บุคคลปโรปรัญญตา”** คือ **ความรู้จักบุคคล** นั่นคือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า: **“โดยอริยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร”** และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่า: **“ควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะดำเนิน ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร”** เป็นต้น

นอกจากนี้ เมื่อใดก็ตาม ที่พระภิกษุผู้ประกอบด้วย **“สัปปริสธรรม ๗”** ขึ้นนี้ ชื่อว่า **“เป็นผู้ประกอบด้วยสังฆคุณครบ ๘”** แม้ **“พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”** และ **“พระเจ้าจักรพรรดิ”** ก็ทรงประกอบด้วยธรรมเหล่านี้ จึงทรงยัง **“ธรรมจักร”** และ **“อาณจักร”** ให้เป็นไปด้วยดี

“สัทธรรม ๗-สัททุมสมนุสาคโต” หมายถึง **ธรรมที่ดี-ธรรมที่แท้-ธรรมของคนดี-ธรรมของสัตบุรุษ** ได้แก่

- (๑) **“ศรัทธา”** คือ มีความเชื่อประกอบด้วยเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ทำ
- (๒) **“hiri”** คือ มีความละอายต่อบาป
- (๓) **“โอตตปปะ”** คือ มีความสะดุ้งกลัวต่อบาป
- (๔) **“พาหุสัจจะ”** คือ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก
- (๕) **“วิริยารัมภะ”** คือ มีความเพียรอันปรารถแล้ว
- (๖) **“สติ”** คือ มีสติมั่นคง ความระลึกได้ ความสำนึกพร้อมอยู่
- (๗) **“ปัญญา”** คือ มีความรอบรู้ เข้าใจชัดในเหตุผล ดี ชั่ว ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น รู้คิด รู้วินิจฉัย และ รู้ที่จะจัดการ

“อริยทรัพย์ ๗” หมายถึง **ทรัพย์อันประเสริฐที่จะนำไปสู่ “ความเป็นอริยบุคคล”** ได้แก่

- (๑) **“ศรัทธา”** คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ทำ
- (๒) **“ศีล”** คือ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องดีงาม
- (๓) **“hiri”** คือ ความละอายใจต่อการทำความชั่ว
- (๔) **“โอตตปปะ”** คือ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว
- (๕) **“พาหุสัจจะ”** คือ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก
- (๖) **“จาคะ”** คือ ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และประการสำคัญ
- (๗) **“ปัญญา”** คือ ความรู้ความเข้าใจถ่องแท้ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณา และรู้ที่จะจัดทำ

ฉะนั้น **“อริยทรัพย์”** เป็นทรัพย์อันประเสริฐอยู่ภายในจิตใจ ดีกว่าทรัพย์ภายนอก เพราะไม่มีผู้ใดแย่งชิง ไม่สูญหายไปด้วยภัยอันตรายต่างๆ ทำให้ไม่อ้างว้างยากจน และเป็นทุนสร้างทรัพย์ภายนอกได้ด้วย เพราะฉะนั้น **“คุณธรรม ๗”** ประการนี้ ท่านเรียกว่าเป็น **“พหุการธรรม”** หรือ **“ธรรมมีอุปการะมาก”** เพราะเป็นกำลังหนุนช่วยส่งเสริมในการบำเพ็ญคุณธรรมต่างๆ ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จ ได้อย่างกว้างขวางไพศาล เปรียบเหมือนคนมีทรัพย์มาก ย่อมสามารถใช้จ่ายทรัพย์เลี้ยงตนเลี้ยงผู้อื่นให้มีความสุข และ บำเพ็ญประโยชน์ต่างๆ ได้เป็นอันมาก

ด้วยเหตุนี้ จะเห็นได้ว่า ยิ่งสังคมมีความทันสมัย [More Modernization] มากขึ้นเท่าไร สมาชิกในสังคมนั้นๆ ก็ยิ่งมีความพัฒนาตนให้เป็นอารยชนผู้เจริญมากขึ้น เป็นเงาตามตัวเท่านั้น ไม่ใช่เป็นคนเถื่อนหรือคนถ้อยค้อยอารยธรรม ผู้ขัดขวางความเจริญองงามไพบุลย์แห่งอารยธรรมของมวลชนในสังคม หรือผู้เป็นปฏิปักษ์ต่อระบบการปกครองที่เป็นนโยบายส่วนกลาง หรือต่อต้านอำนาจรัฐหรือไม่ปฏิบัติตามครรลองคลองธรรมตามกฎหมาย เพื่อความสงบสุขของสังคม อันเป็นหน้าที่ถึงต้องปฏิบัติกันอย่างเสมอหน้า

ดังนั้น คำว่า **“โอกาส”** [Opportunity] จึงเป็นภาวะที่คนส่วนใหญ่แสวงหากันอย่างมากมาย ในการทำมาหากิน ซึ่งหมายถึง โอกาสเงินโอกาสทองของชีวิต ว่าใครจะรวยมากกว่ากัน ใครมีโอกาสทางสังคม หมายถึง สายสัมพันธ์เชิงเครือข่ายในสังคมมากกว่า [Social Connection Network] คนนั้นก็จะมีโอกาสประสบความสำเร็จได้สูงกว่าคนอื่นๆ ที่ไม่ค่อยสมาคมกับคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นคนดีหรือคนเลวก็ตาม ทุกคนต้อง **“วงสังคม”** ของตนเอง ไม่ว่าจะเป็กลุ่มเครือข่าย กลุ่มเพื่อนฝูง กลุ่มอาชีพ กลุ่มปฏิบัติศาสนา เป็นต้น ตามนัยนี้คือ **“มนุษย์เป็นสัตว์สังคม”** ยังมีเครือข่ายขนาดใหญ่มากเท่าไร ก็ยิ่งหมายความว่า มีโอกาสประสบความสำเร็จในเชิงสังคมมากเท่านั้น ภาวะดังกล่าวนี้ เป็นเรื่องของ โลกธรรม ที่สวนทางกันกับทางพระพุทธศาสนา ที่ผู้ปฏิบัติธรรมต้องยึดมั่นด้วยการใช้เหตุผลและปัญญา เพื่อพิจารณาความเหมาะสมแก่กรรม ในการขัดเกลากิเลสทั้งหลาย แต่ไม่ได้หมายความว่า **“ต่อต้านสังคม – Antisocial: against the Basic Principles of Society or harmful to the Welfare of the people generally = Unsocial”** หรือ ทำตัวเป็นภัยต่อความสงบสุขของคนส่วนใหญ่ ฉะนั้น ความเข้าใจที่ถูกต้อง **“สัมมาทิฐิ”** เป็นเรื่องสำคัญ ถ้าคนเราคิดอะไรอย่างผิดๆ อยู่ด้วย **“ทิฐิ ที่สทรคตด้วย ตัณหา–มานะ”** เรียกว่า **“ปปัญจธรรม ๓”** ความเจริญรุ่งเรือง ความงอกงามแห่งชีวิต ย่อมมอดดับไปเรื่อยๆ อย่างน่าเสียดาย เพราะมีจิตที่ประกอบด้วย **“มิจฉาทิฐิ”** เพราะคิดไปเอง ทำไปเอง ตามแรงอำนาจผลักดันของกิเลสที่กลุ่มรุมในจิตใจส่วนลึกๆ **“ความไม่รู้จริงแห่งวิชา”** ยิ่งเป็นตัวสำคัญที่ปิดกั้น **“ปัญญา”** ให้มีดมนอ่อนกำลังลง ไม่ให้ถือโอกาสเข้าถึงคุณธรรมความดีทั้งหลายที่ต้องการหรือปรารถนาคด้วยจิตที่เป็นกุศลที่จะทำหรือปฏิบัติกรรม องค์กรประกอบภายในตนเอง จึงเป็นปัจจัยที่น่ากลัว [อนุสยกิเลส เช่น อาสวะ ๔: กาม–ภพ–ทิฐิ–อวิชชา] ที่ควบคุมพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลที่เป็นอกุศลกรรม ทำในสิ่งที่ไม่ดี คิดชั่ว ทำชั่ว ไม่อายและไม่กลัวบาป ไม่เรียนรู้จากคนอื่น ไม่ช่วยเหลือสังคม ไม่เกิดปัญญา ที่เรียกว่า **“ปฏิกาณ”** คือ มีไหวพริบ ฐรรอบเหตุแห่งความเจริญและความเสื่อม รวมทั้งวิธีการแก้ไขปัญหาให้ดีขึ้น องค์กรสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศคำสอนในเรื่อง **“ศีลเลขปฏิบัติ–ศีลเลขปฏิบัติ”** ในคำว่า **“ชุตตคุณ”** นี้ (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุททวงศ์ เล่ม ๘ ภาค ๒ - หน้าที่ 136 FILE 73) ธรรมชื่อว่า **“ชุตตะ”** เพราะกำจัดกิเลส ธรรมกำจัดกิเลส ชื่อว่า **“ชุตตคุณ”** ก็ **“ชุตธรรม”** คืออะไร คือ **“ธรรม ๕ ประการ”** บริวารของชุตตเจตนาเหล่านี้ คือ (๑) **“อภัยจิตตา”** คือ ความมักน้อย (๒) **“สันตคุณจิตตา”** คือ ความสันโดษ (๓) **“ศีลเลขตา”** คือ ความขัดเกลา (๔) **“ปวิเวกตา”** คือ ความสงัด (๕) **“อิทมัญญุจิตตา”** คือ ความมีสิ่งนี้เป็นประโยชน์ คุณธรรมทั้งหมดนี้ ชื่อว่า **“ชุตธรรม”**

ฉะนั้น ผู้ที่เป็นพุทธมามกะผู้น้อมนำคำสอนของพระตถาคตมาใส่ใจปฏิบัติ นั้น ต้องไม่ลืมกระบวนการจัด
เกลากิเลสหรืออกุศลธรรมทั้งหลาย เพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ใสสะอาด มองโลกในแง่ดี ไม่คิดอยากได้
ของคนอื่นไม่ควร-อนภิชฌา ไม่คิดร้ายพยาบาท-อพยาบาท และไม่คิดเบียดเบียนคนอื่น-อวิหิงสา คือ เจริญ
จิตด้วย “สัมมาทิฐิ” นั่นคือ (๑) ความรู้หรือริยัจจ ๔ (๒) มีปัญญาเห็นไตรลักษณ์ (๓) รู้รอบในอกุศลและ
อกุศลมูลกับกุศลและกุศลมูล และ (๔) ได้ปัญญาเห็นปฏิจสมุพบาท ธรรมเหล่านี้ จะปิดระงับ “อวิชชา” ไว้
ได้ ฉะนั้น “ชุตธรรม” จึงเป็นความเข้าใจภายในตน จิตใจของตน พฤติกรรมของตน ปัญญาของตน ให้เดิน
ถูกทาง ไม่ออกนอกกลุ่มนอกทางแห่งอริยมรรค ดังนี้

“ชุตธรรม” หมายถึง ธรรมกำจัดกิเลส ธรรมนี้คือพระสัตตสุตของพระศาสดา เป็นพระธรรมวินัย ที่ผู้
ปฏิบัติธรรมหมั่นมนสิการไว้ในใจอย่างแนบคาย ให้กลายเป็นสติสัมปชัญญะที่คอยควบคุมตน ไม่ให้เกิด
“ธรรมบาป-ธรรมชั่ว-ธรรมลามก” หรือ “เมถุนธรรม” ขึ้นในใจ ก็คือ “ความไม่ประมาท-อปรมาทะ” ได้แก่

- (๑) “อปปิจฉตา” คือ ความมักน้อย
- (๒) “สันตุฎฐิตา” คือ ความสันโดษ
- (๓) “สัลเลขตา” คือ ความขัดเกลา
- (๔) “ปวิเวกตา” คือ ความสงัด
- (๕) “อิทมัญญูจิตตา” คือ ความมีสิ่งนี้เป็นประโยชน์

เพราะฉะนั้น โลกยุคใหม่ในศตวรรษที่ ๒๑ นี้ ความเจริญทางด้านวัตถุนิยม กำลังก้าวไปสู่ความสุดโต่ง จน
ก้าวล่วงเข้าไปถึง (๑) “อภิปรัชญา: Metaphysics – ภววิทยา: Ontology” (๒) “ญาณวิทยา-Epistemology”
และ (๓) “คุณวิทยา-อักษวิทยา-Axiology” [จริยศาสตร์-Ethics กับ สุนทรียศาสตร์-Anesthetics] คือ ได้เข้าไป
ไปถึงขอบชายแดนหรือพรหมแดนระหว่าง “วัตถุนิยม” [Materialism] กับ “จิตใจ” [Idealism] จนเป็นงงงวย เริ่ม
จะแยกไม่ออก ว่าอะไรเป็นอะไรกันแน่ เพราะความเข้าใจในด้านวัตถุหรือรูปธรรมนั้น เมื่อเข้าไปถึงส่วนที่
เล็กที่สุด ในระดับ “Nanotechnology” หรือลึกเข้าไปมากกว่านั้น “วัตถุนิยมมองไม่เห็นวัตถุแล้ว” [กล้องขยาย]
องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้กล้องที่ดีกว่านั้น คือ “พระปัญญาญาณ” คือ “จิตที่เห็นทั้งวัตถุและจิตใจใน
เวลาเดียวกัน” [Omnipresence] เพราะพระพุทธองค์ทางทำลายอกุศลธรรมเครื่องกั้นและปิดบังปัญญาได้
หมดสิ้นแล้ว จิตย่อมเกิดภาวะจิตที่เป็นกลาง นั่นคือ (๑) “ไม่ยากรู้แต่เห็น” และ (๒) “ไม่ยากเห็นแต่รู้”
เท่ากับ “อุเบกขาจิต” เมื่อจิตเป็นสมาธิ [จุดตกฉาน-ฉานที่ ๔] นั่นเอง มนุษย์ที่พัฒนาตนได้เช่นนี้ คือ
เผ่าพันธุ์มนุษยชาติในอนาคต ไม่พวกผีบ้าที่พากันบ้าหากินไม่ลืมหูลืมตา ไม่มีเวลามาพัฒนาปัญญาในทางที่
ถูกต้องและเป็นประโยชน์ นั่นคือ ยังไม่รู้ว่าบ้านเก่าอยู่ที่ไหน ซึ่งไม่ได้วุ่นวายกับเรื่องกิน ที่พากันมากินจวน
ดินหรือกะบิดิน จนกลายเป็นมนุษย์ทุกวันนี้ ที่มีเผ่าพันธุ์แตกต่างกันไปทั่วโลก ความจริงนั้น มนุษย์มาจาก
“อภัสสราพรหม” (ข้อ ๖ ในรูปาวจรภูมิ ๑๖: ชั้นที่ท้องที่ขวยอยู่ในรูป ชั้นรูปพรหม) หมายถึง จิตวิญญาณที่
อยู่ใน “ระดับหุตติฉาน-หุตติฉานภูมิ” ที่เรียกว่า “อภัสสรา” คือ พวกมีรัศมีสุกปลั่งชานไป สัตว์พวกที่อิม

เอิบบริบูรณ์ถูกต้องด้วยความสุขมีอยู่ สัตว์เหล่านั้น บางคราวเปล่งอุทานในที่ไหนๆ ว่า สุขหนอๆ ดังนี้ เช่น เทพเหล่าอภัสสรา โดยเปรียบเทียบ “**ชั้นอภัสสราเป็นของพวกดาบส**” นั่นคือ มีจิตประกอบด้วยองค์สาม ๓ คือ “**ปีติ-สุข-เอกัคคตาแห่งสมาธิ**” อย่างไรก็ตาม เพื่อขยายความให้ชัดเจนยิ่งขึ้นในการเจริญสมาบัติ “**รูปฌาน ๔**” ดังเช่น ความว่า: “**พรหม-เทพ-เทวดา**” ชื่อว่า “**อภัสสรา**” (พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัญญา-นวกนิบาต เล่ม ๔ - หน้าที่ 108 FILE 37) ดังนี้

ความว่า: “**พรหม-เทพ-เทวดา**” ชื่อว่า “**อภัสสรา**” เพราะพรหมเหล่านี้มีรัศมีชานออก คือ แผ่ออกไปจากสรีระดูจางดกกลเหมือนเปลวไฟแห่งคบไฟ หรือคบเพลิงมีด้าม ฉะนั้น บรรดาอภัสสรพรหมเหล่านั้น พรหมผู้เจริญทุกขิณและตติขิณทั้ง ๒ อย่างอ่อน ในปัญจกนัยเกิดขึ้น ชื่อว่า “**ปริตรตาภพรหม**” และ ปริตรตาภพรหมเหล่านั้น มีอายุประมาณ ๒ กัป [อายุกัปของคนยุคนี้ ประมาณ ๑๐๐ ปี] ที่เจริญทุกขิณ ตติขิณอย่างกลางเกิดขึ้น ชื่อว่า “**อัปปรมาณาภพรหม**” และ อัปปรมาณาภพรหมเหล่านั้น มีอายุประมาณ ๔ กัป ที่เจริญทุกขิณ ตติขิณอย่างประณีตเกิดขึ้น ชื่อว่า “**อภัสสราพรหม**” และ อภัสสราพรหมเหล่านั้น มีอายุประมาณ ๘ กัป ในที่นี้ทรงถือเอาพรหมเหล่านั้นทั้งหมด โดยการกำหนดอย่างอุกฤษฏ์ ความจริง พรหมเหล่านั้นทั้งหมดมีกายกว้างเป็นอันเดียวกัน ส่วนสัญญาต่างๆ กัน ไม่มีวิตกเพียงมีวิจารณ์บ้าง ไม่มีวิตกวิจารณ์บ้าง

การกลับไปสู่ชั้นอภัสสราพรหมเดิม

(พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरินิชาตสั ก์ เล่ม ๓ ภาค ๑ - หน้าที่ 410 FILE 22)

ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก คือ ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย “**ศรัทธา-ศีล-สุตะ-จาคะ-ปัญญา**” เธอได้ฟังว่า “**เทวดาชั้นอภัสสรา**” มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โฉนหนอ! เราเมื่อตายไปแล้ว ฟังเข้าถึง “**ความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นอภัสสรา**” เกิด เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น **ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภวะนั้น** ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิบัติทา เป็นไป เพื่อความสำเร็จใน “**ความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นอภัสสรา**”

เพราะฉะนั้น ให้เปรียบเทียบความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ล้ำยุค กับ (๑) ความจริง และ (๒) วิธีเข้าใจความจริง พร้อมด้วย (๓) อุบายวิธีทางหนีทันเวลาจากโลกนี้ [Timely Evacuation] ที่ว่านี้ คือ “**ก่อนตาย**” [Before Death] คือ การสละร่างแห่งจวนดินและกะบิดินนี้ [A Time after Death] ที่เรียกว่า “**ปรโลก: The World Beyond**” นั่นเอง ฉะนั้น องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบอกวิธีการดังกล่าวไว้เรียบร้อยแล้ว อย่างจริงแท้แน่นอน ไม่เป็นอย่างอื่นเลย แต่อย่าลืมนะว่า แนวคิดที่เป็นแบบวิทยาศาสตร์สุดเอียงนั้น “**มันผิด..!**” เพราะเป็น

เรื่องการพัฒนาวัตถุภายนอกตน แล้วนำจิตของตนไปผูกไว้กับมัน มันก็พอๆ กับการเขียนนิยายขึ้นมาว่าจะมี องค์เทพอย่างนั้นอย่างนี้มาปลดปล่อยโลก คือ สร้างสิ่งสูงสุดขึ้นมา แล้วบอกว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เช่น นักวิทยาศาสตร์ได้สร้างยานอวกาศส่งไปนอกโลก เพื่อสำรวจอวกาศแดนไกล คนที่สร้างยังคิดอย่างไรกับ ยานที่มันล่องลอยไปในจักรวาล เพราะยานนั้น ไม่ได้เดินทางตามลำพังอย่างแน่นอน มันเอาความหวังจิต วิญญาณของคนสร้างไปด้วย สุดท้าย เหล่านักวิทยาศาสตร์นั้น ก็ตายนอนตาไม่หลับ แทนที่จักรวาลที่ใหญ่ ที่สุดมันอยู่ในตัวของเราเอง องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง ได้ค้นพบและเห็นจนหมดแล้ว คือ ความจริงทั้ง ภายในตนและนอกตน เป็นธรรมอย่างเดียวกัน มาประหลูรวมเป็นอย่างเดียวกัน โดยธรรมทั้งหลายต่างไม่ ละเมิดซึ่งกันและกันเลย อย่างไรก็ตาม พระพุทธองค์ยังชี้แนะทางหนีทีไล่ให้อีก คือ ไม่ให้ไปยึดติดกับสิ่ง ทั้งหลายที่จิตใจจะไปผูกพันไว้กับมัน แม้แต่ตัวเอง ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนฝ่ายค้นหา ที่พระองค์ทรงเรียกว่า “อตัมมยตา” [Dispassionateness: “อตัมมโย-อตัมมัย” คำคุณศัพท์] หมายถึง “ภาวะที่ไม่เนื่องด้วยสิ่งนั้น” คือ “ความไม่เกาะเกี่ยวกับมัน” ความเป็นอิสระ ไม่คิดไม่ข้องไม่ค้างใจกับสิ่งใดๆ ไม่มีอะไรยึดถือผูกพันที่จะ ได้จะมีจะเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด ได้แก่ “ความปลอดภัยปราศจากค้นหา-ภาวะไร้ค้นหา” [รวมทั้งมานะ และทิฐิที่เนื่องกันอยู่ = ปัญุจธรรม ๓ หมายถึง กิเลสเครื่องเนิ่นช้า กิเลสที่เป็นตัวการทำให้คิดปรุงแต่ง ยึดเชื้อพิสดาร ทำให้เขวห่างออกไปจากความเป็นจริงที่ง่ายๆ เปิดเผย ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ และขัดขวาง ไม่ให้เข้าถึงความจริงหรือทำให้ไม่อาจแก้ปัญหาอย่างถูกต้องตรงไปตรงมา]

ด้วยเหตุนี้ “การแสวงหาโอกาส” [Searching for a Chance] ของบุคคลในสังคมยุคใหม่นั้น ต้องประกอบด้วย ปัญญาใน ๒ ประการ ได้แก่ (๑) ปัญญาทางโลก กับ (๒) ปัญญาทางธรรม โดยจะต้องเกิดความเข้าใจอย่าง ถูกต้องในศาสตร์ ๓ อย่าง เช่นกัน ดังนี้

- (๑) พระพุทธศาสนา-Buddhism มีพื้นฐานด้วย ความศรัทธา-เหตุผล-ปัญญา
- (๒) ปรัชญา-Philosophy และ ตรรกวิทยา-Logics มีพื้นฐานด้วย ความเชื่อ-เหตุผล-ปัญญา
- (๓) วิทยาศาสตร์-Science มีพื้นฐานด้วย หลักฐาน-เหตุผล-ปัญญา

ฉะนั้น ศาสตร์ใน “ปรัชญา-ตรรกวิทยา” นั้น จะทำหน้าที่เชื่อมเขตแดนปัญญาระหว่าง “พระพุทธศาสนา” กับ “วิทยาศาสตร์” ให้เป็นภาวะที่มาสัมปะตต์ประหลูรวมกันเป็นอย่างเดียวกัน โดยศาสตร์ใน ๓ ด้าน ดังกล่าวนี้นี้ ต่างไม่ละเมิดแนวทางปฏิบัติค้ำค้ำของกันและกัน แต่ทำหน้าที่เป็นปัจจัยสนับสนุนซึ่งกันและ กัน ที่เรียกว่า “ธรรมสามัคคี” เพราะฉะนั้น จึงเกิดพื้นฐานแห่งศาสตร์ใหม่ คือ สมองของมนุษย์มีขั้นตอน ประมวลผลด้วยเกณฑ์ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ความศรัทธา (๒) ความเชื่อ (๓) หลักฐาน (๔) เหตุผล (๕) ปัญญา แต่ถ้าแยกพิจารณาใหม่ ตามเกณฑ์ “ปัญญา ๓” นั้น ก็จะได้ผลลัพธ์ ดังนี้

- (๑) “พระพุทธศาสนา” คือ กาวนามยปัญญา = โลกุตตรธรรม
- (๒) “ปรัชญา-ตรรกวิทยา-วิทยาศาสตร์” คือ จินตามยปัญญา-สุตมยปัญญา = โลเกียธรรม

ในการรวมกันของปัญญาทั้ง ๓ อย่าง นั้น ทำให้เกิดความสมบูรณ์ในพิจารณา “สภาวะธรรมทั้งหลาย” ได้แก่ “โลก-จักรวาล-และ-ธรรมชาติ” ปัญญาที่เกิรู้เห็นในระดับนี้ ย่อมทำให้เกิดภาวะอันยอดเยี่ยม มีความสมบูรณ์บริบูรณ์ และ มีความเจริญงอกงามไพบุลย์ยิ่ง ด้วย “ปัญญา” เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นพุทธมามกะทั้งหลายควรทำความเข้าใจในประเด็นนี้ ให้ถ่องแท้และเดินทางให้ถูกต้องอย่างแท้จริง ไม่ใช่งมงายไปไม่รู้เรื่อง ศาสตร์ด้าน “ปรัชญา-ตรรกวิทยา-วิทยาศาสตร์” ก็มีความแข็งแกร่งพอตัว คือ ได้พัฒนาองค์ความรู้ได้เกือบสมบูรณ์บริบูรณ์ ที่เรียกว่า “ปริโยสาน” คือ ที่สุดลงโดยรอบ จบอย่างสมบูรณ์ แต่ไม่ใช่ไปไม่ถูกทาง คนที่จะเชื่อมองค์ความรู้ทั้ง ๓ ด้าน เข้าหากันได้นั้น ต้องประกอบด้วยปัญญาเป็นเลิศอันเยี่ยม ถึงจะได้ชื่อว่า “ผู้รู้แจ้งโลก” ดังเช่น องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีพระปรีชาเห็นทั้งโลกทั้งหมด ที่เรียกว่า “โลก ๓” หมายถึง โลกคือหมู่สัตว์-สัตว์โลก [**สัตว์**] คือ ผู้อันกิเลสมากปิดบังไว้แล้ว ไม่ได้เหมือนถึง “สัตว์เดรัจฉาน” เช่น หมา แมว เป็นต้น) ได้แก่ (๑) “มนุษยโลก” [The World of Man] คือ โลกคือหมู่มนุษย์ (๒) “เทวโลก” [The Heavenly World] คือ โลกคือหมู่เทพ สวรรค์ชั้นกามาจรทั้ง ๖ หรือ โลกสวรรค์ ทั้ง ๖ ชั้น (๓) “พรหมโลก” [The Brahma World] คือ โลกคือหมู่พรหม สวรรค์ชั้นพรหม ได้แก่ รูปพรหมมี ๑๖ ชั้น อรูปพรหมมี ๔ ชั้น ส่วนนักวิทยาศาสตร์นั้น ก็รู้แค่เรื่องของโลกคือ ดาวเคราะห์โลกของเรา ที่เป็นวัตถุสารมากกว่าตัวตนของตนเองเท่านั้น ถ้าไปพูดเรื่องสวรรค์ พวกนี้จะเข้าใจเพียงเรื่องเพศสัมพันธ์ คือ “สวรรค์-Paradise or Heaven” [เบญจกามคุณ: รูป-เสียง-กลิ่น-รส-กายสัมผัส (โผฏฐัพพะ)] เท่านั้นเอง ไม่ได้เข้าใจถ่องแท้ตามแนวพระพุทธศาสนา ในขั้นตอนนี้ สมณเพศพุดรู้เรื่อง พวกนักวิทยาศาสตร์พุดไม่รู้เรื่อง พวกนักปรัชญาพอเข้าใจโลกว่าเป็นเช่นนี้หนอ พอไปคุยกับสมณเพศรู้เรื่อง เพราะฉะนั้น การนำร่างจิตวิญญาณคนทั้ง ๓ เหล่ามารวมกันเป็นหนึ่งเดียวในคนๆ เดียวกัน จึงเป็นเรื่องยากพอสมควร ก็น่าจะได้เฉพาะเหล่าคนที่สั่งสมบุญบารมีทางปัญญามาดีเท่านั้น หรือผู้มีปัญญาเห็นธรรมในชาติปัจจุบัน ที่ถึงพร้อมด้วยความดีเป็นศัตบุรุษที่จะสามารถต่อยอดองค์ความรู้ได้ครบสมบูรณ์ทั้ง ๓ ด้าน ดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้น ความหมดสงสัยเกี่ยวกับเรื่องโลกทั้งหมดนั้น เมื่อถึงที่สิ้นสุดจริงๆ แล้ว ยังทำให้เกิดปัญญาพิจารณาเห็นมิติแห่งโลกอื่นๆ ตาม ที่เรียกว่า “ภูมิ ๔” [The Degrees of Spiritual Development] อันเป็นความรู้ความเข้าใจถึง ชั้นแห่งจิต ระดับจิตใจ ระดับชีวิต ในขณะเดียวกัน ในทางโลกนั้น ก็มีนักวิชาการด้านจิตวิทยาโดย “เดวิด ฮอว์คินส์” (David Hawkins) พยายามจัดระดับชั้นของจิตมนุษย์ [Consciousness Calibrations] เช่นกัน โดยการประเมินให้ค่าคะแนนตามลำดับ

“ภูมิ ๔” หมายถึง ชั้นแห่งจิต-ระดับจิตใจ-ระดับชีวิต [คือ เจตสิก ๕๒ กับ จิต ๘๕] ได้แก่

- (๑) “กามาจรภูมิ” คือ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในกาม ระดับจิตใจที่ยังปรารถนากามเป็นอารมณ์ คือ ยังเกี่ยวข้องกับกามคุณ, ระดับจิตใจของสัตว์ในกามภพทั้ง ๑๑ ชั้น
- (๒) “รูปาจรภูมิ” คือ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูป ระดับจิตใจที่ปรารถนารูปธรรมเป็นอารมณ์ ระดับจิตใจของท่านผู้ได้ฌานหรือผู้อยู่ในรูปภพทั้ง ๑๖ ชั้น

- (๓) “**อรุณาจรภูมิ**” คือ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรุณ ระดับจิตใจที่ปรารถนาธรรมเป็นอารมณ์ ระดับจิตใจของท่านผู้ได้อรูปฌาน หรือผู้อยู่ในอรุณภพทั้ง ๔ ชั้น
- (๔) “**โลกุตตรภูมิ**” คือ ชั้นที่พ้นจากโลก ระดับแห่งโลกุตตรธรรม ระดับจิตใจของพระอริยเจ้าอันพ้น แล้วจากโลกียภูมิ ๓ ข้างต้น ข้อนั้นในบาลีที่มา เรียกว่า “**อปริยาปนภูมิ**” คือ ชั้นที่ไม่นับเนื่องในวิภวภูติ ระดับที่ไม่ถูกจำกัด

ส่วนประเด็นในระดับคุณภาพของชีวิตสามารถตั้งมาตรฐานวัดได้ โดย เดวิด ฮอว์คินส์ [David Hawkins] เรียกว่า “**เกณฑ์วัดคุณภาพจิต**” [Consciousness Calibrations] ดังตารางข้างล่างนี้

เกณฑ์ Calibration	ระดับคุณภาพจิต Level of Consciousness		อัตราส่วนความสุข Rate of Happiness (%)
20	1. Shame	ความน่าอับอาย	1
30	2. Guilt	ความรู้สึกละอาย	4
50	3. Apathy	ความไร้อารมณ์	5
75	4. Grief	ความเศร้าโศก	9
100	5. Fear	ความกลัว	10
125	6. Desire	ความปรารถนา	10
150	7. Anger	ความโกรธ	12
175	8. Pride	ความภูมิใจ	22
250	10. Neutrality	ความเป็นกลาง	60
310	11. Willingness	ความสมัครใจ	68
350	12. Acceptance	การยอมรับ	71
400	13. Reason	สติสัมปชัญญะ	79
500	14. Love	ความรัก	89
540	15. Joy	ความปลื้มปิติ	96
600	16. Peace	ภาวะสงบสุข-ปัสสัทธิ	100
700-849	17. Self-Realization	ความถึงพร้อมแห่งตน	100
850-1000	18. Enlightenment	ภาวะที่รู้แจ้ง-ตรัสรู้	100

เมื่อเปรียบเทียบองค์ความรู้ด้านจิตของนักจิตวิทยาทางโลก กับองค์ความรู้ของพระพุทธศาสนา ก็อาจบอกได้ว่า กระจกคนละเบอร์ เพราะทางธรรมนั้น จำแนกระดับจิตออกอย่างละเอียด และบอกวิธีการพัฒนาจิตของตนให้เข้าถึงภาวะจิตดังกล่าวนั้น ได้อย่างไร ที่เรียกว่า “การเจริญภาวนากรรมฐาน” โดยอาศัยการเจริญสมาบัติเป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการจิต คือ (๑) “**รูปฌาน ๔**” ประกอบด้วย “ปฐมฌาน–ทุติยฌาน–ตติยฌาน–จตุตถฌาน” นั่นคือ (๑) “**ปฐมฌาน–ฌานที่ ๑**” มีองค์ ๕ คือ วิตก–วิจาร์–ปีติ–สุข–เอกัคคตา (๒) “**ทุติยฌาน–ฌานที่ ๒**” มีองค์ ๓ คือ ปีติ–สุข–เอกัคคตา (๓) “**ตติยฌาน–ฌานที่ ๓**” มีองค์ ๒ คือ สุข–เอกัคคตา (๔) “**จตุตถฌาน–ฌานที่ ๔**” มีองค์ ๒ คือ อุเบกขา–เอกัคคตา แล้วแยกออกเป็น ๒ สาย ได้แก่ (๒) “**อรุปรฌาน ๔**” ซึ่งประกอบด้วย (๑) “**อากาศาณัญญายตนะ**” คือ ฌานอันกำหนดอากาศคือช่องว่างหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์ หรือภพของผู้เข้าถึงฌานนี้ (๒) “**วิญญาณัญญายตนะ**” คือ ฌานอันกำหนดวิญญาณหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์ หรือภพของผู้เข้าถึงฌานนี้ (๓) “**อาภิญญายตนะ**” คือ ฌานอันกำหนดภาวะที่ไม่มีอะไรๆ เป็นอารมณ์ หรือภพของผู้เข้าถึงฌานนี้ (๔) “**เวทัญญานาณัญญายตนะ**” คือ ฌานอันเข้าถึงภาวะมีสัญญาไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ หรือภพของผู้เข้าถึงฌานนี้ โดยจะพัฒนาต่อไปอีกจนถึง “**การเข้านิโรธสมาบัติ–สัญญาเวทียตนิโรธ**” คือ สมาบัติที่ดับสัญญาและเวทนา ก็ได้ ที่เรียกว่า “**อนุปปพวิหาร ๘–อนุปปพนิโรธ ๘**” หรือจะข้ามจาก “อรุปรฌาน ๔” เพื่อเข้าสู่ (๓) “**โลกุตตรฌาน ๔–โลกุตตรญาณ ๔**” [สมถพละ–วิปัสสนาพละ] เลยก็ได้ ที่เรียกว่า “**ญาณ ๑๖–โสฬสญาณ**” อันประกอบด้วย “**มรรค ๔–ผล ๔**” อยู่ด้วย ที่เรียกว่า (๑) “**มัคคญาณ ๔–อริยมรรค ๔**” คือ **โศคาปตติมรรค–สกทาคามิมรรค–อนาคามิมรรค–อรหัตตมรรค** (๒) “**ผลญาณ ๔–อริยผล ๔–สามัญผล ๔**” คือ **โศคาปตติผล–สกทาคามิผล–อนาคามิผล–อรหัตตผล** และ ญาณที่จะเกิดขึ้นถัดไปอีก คือ “**ปัจจวกขณญาณ**” หมายถึง ญาณหยั่งรู้ด้วยการพิจารณาทบทวน คือ (๑) สำรวจรู้มรรค (๒) สำรวจรู้ผล (๓) กิเลสที่ละแล้ว (๔) กิเลสที่เหลืออยู่ และ (๕) นิพพาน เว้นแต่ว่าพระอรหันต์ไม่มีการพิจารณากิเลสที่ยังเหลืออยู่ หรือ เรียกอีกอย่างว่า “**ญาณทัสสนะอันมีปริวัฏฏ์ ๓**” แล้วจึงเป็น การเจริญญาณในอันดับสุดท้ายอีก คือ “**อาสวักขยญาณ**” หมายถึง ญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้น ไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ หรือ **ความตรัสรู้** ถัดจากนั้น จึงจะเป็น “**โลกุตตรญาณ**” สุดท้ายที่เรียกว่า (๑) “**นิพพาน ๒**” คือ สอุปาทิเสสนิพพาน–อนุปปาทิเสสนิพพาน แต่ที่นับเป็นขั้นตอนแห่งโลกุตตรจริงๆ นั้น เรียกว่า “**โลกุตตรธรรม ๘**” [มรรค ๔–ผล–๔–นิพพาน ๑] ร่วมกับ “**โพธิปักขิยธรรม ๓๗**” และ “**อาสวักขยญาณ**” ตามลำดับ

ฉะนั้น องค์ความรู้ดังกล่าวที่กล่าวมานี้ ผู้ปฏิบัติธรรมหรือเหล่าบรรดาพุทธมามกะทั้งหลาย ต้องสามารถอธิบายได้ถึงขั้นตอนการปฏิบัติธรรมในศาสนาของตน ได้อย่างถ่องแท้ และน่าเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระธรรมของพระศาสดาของเราทั้งหลาย ไม่ใช่ตามอะไรก็ไม่รู้เรื่อง แล้วไม่รู้จะนั่งตายทำอยู่ทำอะไรในแต่ละวัน หายใจทิ้งไปวันๆ ไร้ประโยชน์ ก็ลองฝึกกันหน่อยเถอะ ขั้นตอนการปฏิบัติธรรม อย่างเป็น “**อภัพบุคคล**” [บุคคลผู้ไม่สมควร มีความหมายตามข้อความแวดล้อม เช่น คนที่ไม่อาจบรรลุโลกุตตรธรรมได้ คนที่ขาดคุณสมบัติ ไม่อาจให้อุปสมบทได้ เป็นต้น] อีกเลย มาช่วยกันคนละไม้ละมือ ทำให้สิ่งที่ถูกต้องคลองธรรม

ไม่เห็นต้องนำอภัยโทษมารที่ไหนอีกเลย เอลมหายใจเข้า [อัสสาสะ] ลมหายใจออก [ปัสสาสะ] มาใช้ทำประโยชน์ในทุกวินาทีที่มีชีวิตอยู่ดีกว่า ที่เรียกว่า “อานาปานสมาธิ” หรือ “อานาปานสติ” คือ การกำหนดสติไปตามพิจารณาลักษณะลมหายใจทั้งเข้าและออก ให้สงบปัสสัทธิละเอียดอ่อน ทั้งเจตสิกและจิต ซึ่งจะมีผลต่อความสงบเย็นทั้งกายและใจในเวลาเดียวกัน ถ้าพัฒนาเรื่อยๆ จิตใจก็แจ่มใส มีสติดำรงมั่น มีสัมปชัญญะคมชัด จนเกิด “อภิญญา” คือ *ความรู้คมชัด-ความรู้ยิ่งยวด* ที่เกิดขึ้นในฌานสมาบัติ [จตุตถฌาน] ได้แก่ *อภิญญา ๕* ได้แก่ (๑) “อิทธิวิชา-อิทธิวิธี” คือ ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ (๒) “ทิพพโสต-ทิพพโสตญาณ” คือ ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์ (๓) “เจโตปริยญาณ” คือ ญาณที่ให้กำหนดใจคนอื่นได้ (๔) “ปุพเพนิวาสานุสสติ-ปุพเพนิวาสญาณ” คือ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ (๕) “ทิพพจักขุ-ทิพพจักขุญาณ” คือ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์ และ *ญาณ ๒* คือ *ความรู้แจ้ง* ได้แก่ (๑) “ยถากัมมุปคตญาณ-อดีตังสญาณ” คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนอดีตและสวหาเหตุปัจจัยอันต่อเนื่องมาได้ (๒) “อนาคังสญาณ” คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนอนาคตและยังผลที่จะเกิดสืบต่อไปได้ (พระอภิธรรมปิฎก วิกิวงศ์ เล่ม ๒ ภาค ๒ - หน้าที่ 432-435 FILE 78) ที่ปฏิบัติเจริญอยู่เรียกว่า “**ปัญญาในสมาธิ**” [สมณะ] ในขณะเดียวกัน ก็ให้กำหนดจิตน้อมไปสู่การพิจารณาสภาวะธรรมอันเป็นนามรูปทั้งหลายในตัวเราเอง ที่เรียกว่า “**ขันธ ๕**” อย่างเป็นทางการ คือ “**ญาณ ๑๖-โสภสญาณ**” ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ปัญญาที่เกิดขึ้นภูมิแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐานนี้ คือ “**ปัญญาในวิปัสสนา**” [วิปัสสนา] ให้เจริญสมถธรรมและวิปัสสนาธรรมดังกล่าวนี้ได้ [สมาธิภาวนาธรรม] ยิ่งทำได้ในขณะที่ทำงาน ยิ่งทำให้จิตเป็นสมาธิ ไม่หวั่นไหว ไม่ฟุ้งซ่าน หรือพันเพื่อน เป็นบ้ำเป็นหลังไปกับผู้อื่น มีสัมปชัญญะ มีจิตที่ปรารถถึงกุศลกรรม ทำให้ผลงานออกมาดี เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน *รีบฝึกรีบทำนะ!* อย่างนั่งตาเหลือกอยู่เฉยๆ เหมือนพวกหมดความคิด ถึงไม่ได้เป็นหัวหน้าคนอื่น ก็เป็นประธานาธิบดีของตนคิดแล้ว ไม่ต้องให้ใครมาลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้เสียเวลา นี่คือผู้บริหารที่แท้จริง ไม่มีคู่แข่ง อย่าไปเป็นบ้ำตามหาความฝัน ความรักให้เสียเวลา มันหลอกตัวเองและผู้อื่น มาสนใจเรื่อง (๑) *พระพุทธศาสนา* (๒) *ปรัชญา-ตรรกวิทยา* และ (๓) *วิทยาศาสตร์* [ความชำนาญตามศาสตร์สาขาที่คนได้ศึกษาจบมา ต่อยอดความรู้ให้เป็น] กันดีกว่า เพื่อต้อนรับศตวรรษที่ ๒๑ นี้ *สิ่งนี้คือความจริง ไม่ใช่จ๊กลาก!*

ในประการสุดท้ายนี้ อย่าลืมเรื่อง “โอกาส” [Opportunity] ที่ทุกคนมีไม่เท่าเทียมกัน มันขึ้นอยู่กับ การแสวงหา และการเลือกที่เป็นปัญญาอย่างใช้เหตุผล ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ ให้พิจารณาตาหลักการขัดเกลาพัฒนาตามคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วปลอดภัย ไม่เกิดความเศร้าหมองในใจเลย ที่เรียกว่า “**สุตธรรม**” หมายถึง *ธรรมกำจัดกิเลส* ได้แก่

- (๑) “**อัปปิจฉตา**” คือ ความมักน้อย
- (๒) “**สันตุกฺกฐิตา**” คือ ความสันโดษ
- (๓) “**สัลเลขตา**” คือ ความขัดเกลา
- (๔) “**ปวิเวกตา**” คือ ความสงัด
- (๕) “**อิทมัญญิกตา**” คือ ความมีสิ่งนี้เป็นประโยชน์

ฉะนั้น วันนี้เป็นโอกาสดีที่ผู้ปฏิบัติธรรมได้มารู้เรื่อง “ธาตุธรรม” อันเป็นคำสอนของพระตถาคต ให้นำไปใช้กับตนให้เกิดประโยชน์ แต่อย่าให้เป็นแบบเห็นแล้วรู้แล้วก็เฉย ไม่ทำทำอะไรให้เกิดขึ้น เป็นคุณความดีเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงกับตนเอง และก็ให้เข้าใจอย่างถูกต้องกับการทำความดี การทำบุญ การสร้างกุศล ที่ถูกแนวทาง ด้วยการเข้าใจเหตุผลและปัญญาประกอบกัน อย่างทะลุเหมือนวัวเหมือนควาย พุดอะไรก็ไม่รู้เรื่อง ไม่รู้ความ ไม่รู้ภาษา มุดไปสถานเดียว คงไม่ได้ดีอะไรหรอก มานั่งเงิบพิจารณาหาทางอันเป็นอุบายวิธีในการเห็นธรรมทั้งหลาย ที่เข้ากันได้กับจริตของตน เพิ่มปัญญาทั้งทางโลกและทางธรรม ให้กลายเป็นผู้ถึงพร้อมในตน “อรรถสัมปทา” เข้าใจจิตวิญญาณที่แท้จริงของตนเองอย่างถ่องแท้ อย่าเข้าทำนองไม่เข้าใจตนเอง ยังจะมาเป็นเข้าใจผู้อื่น เอาตัวเองให้รอดก่อน ค่อยโปรดสัตว์ทั้งหลายที่เหลืออยู่ แล้วค่อยบริจาคธรรมทานให้กับคนอื่น อันถือเป็นการทำบุญขั้นสูงสุด เพราะให้ “ปัญญา” แก่ผู้สมควรได้ แล้วเขาเหล่านั้น ย่อมนำ “ปัญญา” ไปทำประโยชน์ต่างๆ ได้จริง เพราะฉะนั้น ผู้ที่ถือว่าเป็น “พุทธมามกะ” ที่ดีแล้ว ย่อมเป็นผู้มีปัญญาที่ไม่ดูถูกผู้อื่น มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสมแก่ธรรม และไม่เสียดธรรมแก่ตนเอง เช่น การทำบุญบูชาโทษ อย่างเด็ดขาด ไม่ส่งเสริมคนชั่วให้ได้ แต่เปิดโอกาสให้คนดีได้แสดงความคิดในกาลเทศะที่เหมาะสม ฉะนั้น การให้โอกาสที่ดีแก่ผู้สมควรได้ และมองเห็นประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวเขาเองและสังคม คือ การทำบุญที่ยิ่งใหญ่ เพราะให้สังคมเกิดความอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เบียดเบียนกันต่อไป เพราะทุกคนที่เป็นคนดี ได้โอกาสที่ดี ที่จะทำดี ให้ทั้งตนเองและผู้อื่น สิ่งนี้คือสภาพที่แท้จริงของสังคมในยุคข่าวสารแห่งศตวรรษที่ ๒๑ นี้ “อย่าลืมนะ คนดีแม้ตกทุกข์ได้ยาก ก็ไม่ทิ้งธรรมะ” ฉะนั้น “ธรรมย่อมสูงกว่าธรรม” ที่กล่าวไว้เช่นนี้ เป็นความจริงทุกประการ.

